

یک شهر میهمان حرم آقا(ع)

اسناد تاریخی آستان قدس رضوی از مراسم ویژه ماه رمضان در حرم مطهر چه می گویند؟

حرم مطهر رضوی هر ساله در ماه میهمانی خدا مراسم ویژه‌ای را از مناجات‌خوانی تا اطعام تدارک می‌بیند. این مراسم به دلیل برخورداری از قدمت

طولانی در اسناد تاریخی آستان قدس رضوی با عناوین مختلف ثبت شده‌اند. در این گزارش می‌خواهیم این اسناد را با هم ورق بزنیم، مراسمی که در ماه پرفیض و برکت رمضان در حرم مطهر رضوی برگزار می‌شود، از سفره‌های افطاری گرفته تا

طولانی در اسناد تاریخی آستان قدس رضوی با عناوین مختلف ثبت شده‌اند. در این گزارش می‌خواهیم این اسناد را با هم ورق بزنیم، مراسمی که در ماه پرفیض و برکت رمضان در حرم مطهر رضوی برگزار می‌شود، از سفره‌های افطاری گرفته تا

■ نقاره‌زنی رؤیت هلال ماه

آداب عمومی برای رؤیت هلال هر ماه در آداب اسلامی بیان شده است، اما رؤیت هلال ماه رمضان از اهمیت خاصی برخوردار است. مردم که در روز پیش از اعلام رؤیت هلال به پیشواز رفته‌اند گوش به صدای نقاره‌های بارگاه رضوی بوده‌اند. به رسم دیرینه هنوز هم صدای نقاره زدن خادمان در زمان اعلام دیده شدن ماه مبارک رمضان در صحن و سرای رضوی به گوش می‌رسد.

■ آیین قدیمی هلال هک ماه رمضان

این آیین در کشورهای مسلمان به‌خصوص کشورهای عربی به مناسبت فرا رسیدن ماه مبارک رمضان برگزار می‌شود. در مشهد قدیم نیز این رسم وجود داشته که جمعی از کودکان و نوجوانان در محله‌ها و کوچه‌های مناطق خود با خواندن شعر در مدح و ثنای اهل بیت(ع) در مورد این ماه پربرکت شعر خوانده و خانه به خانه و کوچه به کوچه اولین شب از حلول ماه مبارک رمضان را به دیگران تبریک و شادباش گفته و رسیدن این ماه راه مزده می‌دهند. در این آیین که به آن «رمضان خوانی» گفته می‌شود جوانان با چرخیدن در محلات به شعر خوانی می‌پرداخته‌اند. در این زمان، صاحبخانه‌ها باید با هدیه‌ای کوچک مثل آجیل یا شکلات، این تبریک را پاسخ می‌گفتند. رمضان خوانی در دیگر نواحی خراسان نیز رواج داشته و معمولاً با جمع‌کردن کمک مالی

■ مراسم سلام برای دومین امام(ع)

روزی که متعلق به امام حسن(ع) است همیشه پر از خیر و برکت است و مردم به پشتوانه کریم اهل بیت جشن میلاد امام حسن(ع) را بهترین شکل برگزار می‌کنند. میلاد امام حسن مجتبی(ع) در مشهد از

دیرباز با پخش نان، دست‌گیری از نیازمندان و برپایی سفره‌های افطار برای عموم در محلات همراه بوده است.

برگزاری مجلس سلام و چراغانی حرم برای میلاد حضرت امام حسن(ع) رسمی بوده که خادمان حرم حرم، هر سال در ماه مبارک رمضان برگزار می‌کرده‌اند. این مراسم که پس از اذان مغرب در ایوان طلای صحن قدیم بر پا می‌شده، شامل پذیرایی از میهمانان ویژه با شربت و شیرینی می‌شده است. خادمان در این شب همه صحن‌های حرم را با شمع، چراغ نفتی یا چلچراغ‌های قدیمی چراغانی می‌کرده‌اند و این روشنایی تا سحر ادامه داشته است.

■ و اما شب‌های قدر

در شب‌های نزول قرآن برخلاف سایر شب‌ها صحن و سرای رضوی در نور شمع‌ها و چلچراغ‌ها روشن بود، حتی قندیل‌ها، پیه‌سوزها و مشعل‌ها هم روشن می‌ماند تا مراسم شب‌های قدر با شکوه و عظمت خاصی برگزار شود. بخشی از اسناد که بیانگر حال و هوای حرم مطهر در شب‌های قدر هستند، مربوط به دوره صفوی‌اند، این اسناد نشان می‌دهند همزمان با شب‌های احیای قدر، مراسم ویژه‌ای در بارگاه ملکوتی امام رضا(ع) به صورت یک سنت، هر ساله برگزار می‌شده است. در این ایام، مستغلات و دکان‌های مربوط به حرم مطهر رضوی تعطیل و برخلاف شب‌های دیگر که در ابتدای شب چراغ‌های حرم خاموش می‌شده، در این ایام حرم مطهر تا صبح روشن بوده و چراغ خانه علی بن موسی الرضا(ع) نیز به نشانه احیا تا صبح روشن می‌مانده است. همچنین در این شب‌ها، نقاره‌نوازی و نواختن طبل ممنوع بوده است. اسناد دیگری هم وجود دارد که روایتگر برپایی مراسم

آن طور که اسناد موجود از مراسم ماه رمضـان نشان می‌دهند، رسم

افطاری و سحری در حرم مطهر رضوی قدمت طولانی دارد. قدیمی‌ترین سند مربوط به سال ۱۱۱۱ هجری قمری و سندی هم وجود دارد که مربوط به سال ۱۱۷۴ هجری قمری است. دقت در جزئیات این اسناد ما را به محتوای سفره‌های رضـانی آن ایام می‌رساند. بنا بر این اسناد غذاهایی چون قورمه، بورانی بادمجان، آش، کوکو، پلو، آبگوشت و سایر غذاهای گوشتی در کنار انواع پنیر، ماست، دوغ و انواع میوه مانند خربزه، انگور، سیب، انواع نوشیدنی‌ها و شیرینی‌ها نظیر شربت‌های مختلف، سکنجبین، حلوا،

پشمک و... در سفره‌های افطار و سحری وجود داشته‌اند. در سال ۱۱۶۷ نیز کارکنان آن زمان حرم مطهر رضوی اقلام خریداری شده برای مراسم افطاری و سحری در این مکان مقدس را در یک سند ثبت کرده‌اند که در مرکز اسناد و کتابخانه‌های آستان قدس رضوی تاکنون به یادگار مانده، این در حالی است که تمام هزینه‌های تهیه این مواد غذایی از سوی آستان قدس رضوی تأمین و در مهمانسرای حضرت توسط طبـاخـان و آشپزان طبخ می‌شده است.

■ **مهمانسرا یا کارخانه مبارکه خادمی**
گفتیم غذاها در مهمانسرای حضرت طبخ می‌شده‌اما عنوان مهمانسرا در گذشته به کار نمی‌رفته است. براساس اسناد تاریخی موجود در مرکز اسناد و کتابخانه‌های

آستان قدس رضوی در دوره‌های افشاریه و قاجاریه این مهمانسراها عنوان‌هایی همچون «کارخانجات»، «کارخانه مبارکه خادمی» یا حتی «کارخانه مبارکه زوّاری» داشته است. در آن زمان مهمانسراهای زائران و خادمان از هم جدا بوده و هر کدام دارای عناوین ذکر شده بودند. با جست‌وجو در سایر اسناد مشخص می‌شود همزمان با ماه میهمانی خدا، هر شب تمامی کارکنان کشیک حرم، افطاری را در محل کارخانه خادمی صرف می‌کردند، علاوه بر این، به برخی کارکنان حرم مطهر رضوی که با توجه به ضرورت‌های شغلی در این ایام موظف بودند در حرم مطهر حضور داشته باشند و به مجاوران و زائران دور و نزدیک خدمات‌رسانی کنند، سحری هم تعلق می‌گرفته است.

رأفتی که با معیارهای بشری راحت‌تر درک می‌شود

حجت الاسلام والمسلمین

علی سرلک، عضو

هیئت علمی دانشگاه هنر

حقیقت زیارت یعنی عرض ارادت به ولی خدا و تجدید عهد و پیمان با او برای پیمودن راه خدا؛ بُعد منزل در چنین ارادت و نگاهی معنا ندارد و دور و نزدیک نمی‌تواند مانع تحقق ماهیت زیارت باشد، به تعبیر شاعر «گر دریمنی چو بامنی پیش منی»... اگر دل به ضریح ارادت‌ولی خدا گره بخورد دیگر دور و نزدیک زیارت، فرقی ندارد. زیارت به‌میزان پیوند و عطش مایستگی دارد؛ گاهی ممکن است از راه دور اتفاقی به نام پیوند و زیارت و الحاق رخ دهد که شاید در

نزدیک چنین اتفاقی رخ‌نهد. اگر چه ما مأمور هستیم به زیارت برویم و آنجا امکان ارتباط بیشتری برایمان فراهم می‌شود اما یادمان باشد از آنجا که به تعبیر قرآن کریم «هر طرف رو کنیم به سمت خدا رو کرده‌ایم» از دور هم می‌توان زیارت کرد؛ مثل ارتباط و پیوندی که میان اویس قرنی با پیامبر(ص) ایجاد شد، قلب او مملو از عطش زیارت پیامبر(ص) بود اما طبق قراری که با مادرش داشت باید در زمان معینی به سمت یمن باز می‌گشت، در حالی که اتفاق ظاهری زیارت رخ نداد و او مدینه را ترک کرد اما همین که پیامبر(ص) وارد شهر شدند، فرمودند: من بوی خدا را از جانب یمن استشمام می‌کنم. چون قلب اویس مملو از عطش به پیامبر(ص) بود و می‌خواست حضرت رسول(ص) را ملاقات کند و برای پیمودن راه خدا از محضر ایشان بهره‌بگیرد، رایحه و جودی او رحمانی، الهی و ربانی شده بود جالب اینکه اویس تا آخر عمر خود پیامبر(ص) را ندید اما از زائران نامدار و نام‌آور حضرت(ص) باقی ماند و بایی را در مسیر زیارت گشود که هنوز هم پیش روی مشتاقان باز است.

از این رو، قلوب مؤمنان، موحدان و مشتاقان اهل بیت(ع) مرزهای زمینی و زمانی را بر نمی‌دارد و پیوند ناگسستنی میان آن‌ها با اولیای الهی وجود دارد: «عهد ما با لب شیرین دهنان بست خدا/ ما همه بنده و این قوم خداوندانند».

علاوه بر این، چون زائر در ظرف وجودی خود شبیه ولی خدا شده، وقتی به شهر توس یا مشهد می‌رود به اندازه بهره‌اش رضوی شده نه فقط مشهدی، یعنی پیوند و قرابت او با امام رضا(ع) فقط مکانی نیست، چون زمان و مکان را در این نسبت‌ها و زیارت‌ها بر می‌داریم، انسان رضوی می‌شود، به اندازه طلب و ظرف وجود و آمادگی زائر پیوندش با امام(ع) در قبر و قیامت با او خواهد بود. اگر امام رضا(ع) در مشهد نبودند ما مشهدی نمی‌شدیم چنان‌که با سفر به کرمان یا یزد ما کرمانی و یزدی نمی‌شویم... اینکه به زائر مشهدالرضا(ع)، مشهدی می‌گوییم برای آن است که زائر به اندازه فهم خود از ولی خدا بهره می‌گیرد و وجود زائر شاکله جدیدی می‌یابد.

زیارت‌قرار است نهاد سنجخت و همانندی باشد، بنابراین در زیارت وداع با معصومین(ع) که در مفتاح‌الجنان آمده‌به آن حضرات(ع) عرض می‌کنیم: ما را در حزب و گروه خود قرار دهید، غصه ما را بخورید و اجازه دهید جزو سربازان شما شویم، در یادگان شما وارد شده‌ایم؛ این یعنی تحقق حقیقت زیارت و گرنه زیارت صرفاً برای این نیست که حاجت‌مان را با امام رضا(ع) در میان بگذاریم، هر چند ایرادی ندارد اما اصل زیارت این است که زائر پس از زیارت جزو امکانات و ابزار ولی خدا شود و برای تحقق اهداف او تلاش کند.

زیارتگاه محل سربازگیری و سربازخانه است؛ این‌ها همه سرباز هستند و زیارت‌نامه، سرود سربازی است. اما خود سربازی حقیقتی است که انسان با ولی خدا به توان‌افزایی برسد و هر چه دارد برای ولی خدا بداند، چنان‌که در سراسر ایران، باغ‌ها، زمین‌ها و ملک‌های بسیاری وقف امام رضا(ع) است. صاحبان این‌ها زائرانی هستند که فهمیده‌اند هستی و ملکشان متعلق به حضرت(ع) است و آن را وقف کرده‌اند.